

homonyms) and syntagmatics. Cases of both absolute synonymy and ideographic one were discovered. At the level of syntagmatics in terms of manifestations of cultural specifics of the two terminology systems, a special group of appropriate terms has particular importance and it is not a characteristic of other languages' legal terminologies.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Алла Богуш

У статті подано характеристику інноваційних технологій розвитку зв'язного мовлення дітей, розкрито мовлення дітей та методика їх використання відповідно до вікової групи.

Ключові слова: зв'язне мовлення, монологічне мовлення, типи мовлення, методика, технологія, розвиток.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Богуш Алла

В статье представлена и дана характеристика основных типов связной речи: пересказ, рассказ, описание, сообщение, рассуждение. Раскрыты инновационные технологии развития речи детей: совместный рассказ, рассказ – инсценирование, комментированное рисование, рассказ по структурно-синтаксической схеме, командный метод, моделирование; классификация речевых занятий: по характеру речевых действий, по использованию наглядности, по доминирующим психическим процессам, особенности использования технологий развития речи в зависимости от возраста детей.

Ключевые слова: связная речь, монолог, типы речи, методика, технология, развитие.

TECHNOLOGY AND METHODS OF PRESCHOOL CHILDREN“ CONNECTIVE SPEECH

Bogush Alla

The article deals with characteristic the basic kinds of a connective speech: retelling, narrative, description, message, discourse. The innovative technologies of the child“s connective speech development are describes in it: collective speech, narrative - dramatization, comment-drawing, narrative according to the structured syntactic schedule, team method, modelling. The classification of speech lessons is represented in the article.

Key words: connective speech, monolog, kinds of speech, Methods, Technology, development.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей була предметом дослідження багатьох учених (А. Арушанова, О. Білан, Л. Березовська, А. Бородич, Н. Гавриш, А. Дем'яненко, В. Захарченко, А. Зрожевська, Н. Маліновська, Т. Постоян та ін.).

Розкрито сутність зв'язного мовлення (С. Рубінштейн), його типи і види (Л. Щерба), специфіку розвитку зв'язного мовлення в різних вікових групах. Водночас залишається актуальною проблема розробки і впровадження технологій розвитку зв'язного мовлення дітей у різних вікових групах. Зауважимо, що в літературі подекуди змішують поняття «методика» і «технологія». Дійсно, вони близькі за своїм смислом. Водночас термін «технологія», на відміну від «методики», відображає не тільки передачу дітям певної інформації, а поетапний процес навчання мови з використанням інноваційних підходів у лінгводидактичних науках. Розглянемо види, типи і технології навчання дошкільників зв'язного мовлення.

У дошкільному закладі дітей навчають двох основних форм монологу — самостійної розповіді та переказу. Вони відрізняються один від одного тим, що в першому випадку дитина самостійно добирає зміст і форму свого висловлювання, а в другому — матеріалом для висловлювання-відтворення є літературно-художній текст.

Переказ — це відтворення своїми словами літературного зразка. Переказуючи, дитина запам'ятовує та використовує емоційні, образні слова та словосполучення з тексту, мовленнєві форми (граматичні конструкції, міжфразові зв'язки).

Розповідь - самостійно розгорнутий дитиною виклад певного змісту в будь-якій літературно-мовленнєвій формі. Це складніший порівняно з переказом вид зв'язного мовлення, оскільки його зміст дитина складає самостійно. Зміст і завдання навчання дітей кожної вікової групи зв'язного мовлення визначено у програмі та методичних рекомендаціях «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти».

Для навчання дітей дошкільного віку лінгводидактика пропонує усні тексти, дискурси, що існують у різних мовленнєвих жанрах (типах висловлювання), які зумовлюються функціональним призначенням і залежать від ситуації: опис, повідомлення, міркування.

Опис предмета або явища створює цілісне уявлення про їх ознаки, якості, властивості, дії. Усі речення описової розповіді мають якомога повніше, яскравіше, точніше відповісти на запитання, *яким* є предмет. Опис характеризується фіксацією зорових спостережень та об'єктивним викладом, що досягається використанням численних прикметників, іменників-означень тощо. Опис має здійснюватися за певною логіко-синтаксичною схемою, яка передбачає спочатку визначення, назви предмета — «Це — ...», потім його загальну характеристику — «Він такий...», виділення найістотніших його ознак, елементів, характеристик — «Він має...», згадування про його можливі дії або дії з ним - «Він може... або його можна...» та висловлювання ставлення до предмета опису: «Мені так подобається, що він...». Дошкільники мають можливість під час різних видів діяльності познайомитися з різними видами опису: в художньо-мовленнєвій діяльності (під час сприймання літературного твору) — з *художнім описом*, у якому предмет репрезентовано за допомогою художніх засобів; у пошуково-експериментальній — з *елементами наукового опису*, в якому чітко, без деталізування подано найістотнішу фактичну інформацію; в побутовій діяльності — з *діловим описом*, що містить об'єктивну характеристику предмета, найбільш важливу для конкретної ситуації.

Повідомлення — функціональний тип мовлення, що характеризується послідовним викладом подій з погляду оповідача, наголошуванням на часі їх здійснення. У зв'язку з цим семантично навантаженими є вислови на зразок *спочатку, потім, відразу, після того, як, сьогодні, торік, вчора, минулої весни*. Конструктивну роль у повідомленні відіграють дієслова на позначення минулого часу, дій, станів людини тощо. Повідомлення, на відміну від інших типів висловлювання, має незмінні структурні компоненти: початок — середину — закінчення, без яких воно втрачає цілісність і завершеність. Для збереження логіки повідомлення науковці пропонують застосовувати логіко-синтаксичну схему, яка відображатиме не лише сюжетну лінію, а й включатиме елементи опису, уточнення. «Були собі...» (хто, де, з ким) — початок повідомлення, який розвивається далі у зав'язці: «Одного разу...». Кульмінація опису події визначається спеціальним словом «раптом». Повідомлення про наступне розгортання подій — розв'язка — розпочинається словами «потім», «відразу ж», «після того, як». Закінчення — обов'язкова частина розповіді — може мати такий вигляд: «З того часу...», «Так вони і стали...», «І стали вони жити собі...». Дітей знайомлять зі специфічними жанровими, структурними та мовними особливостями реальних повідомлень - *розповідей* та фантастичних, уявних — *казок*.

Розглянемо запис розповіді-повідомлення, складеної дитиною за сюжетною картиною. Дмитрик (5 років 6 місяців): «Одного разу котик та зайчик пішли вранці на рибалку, щоб ловити рибу. Зайчик узяв парасольку, щоб сонечко в очі не світило й не було спекотно. А котик, його звали Пушок, узяв вудку, щоб ловити рибу. Вода в річці була теплою. Раптом зайчик вирішив скупатися. Він пірнув у воду, а Пушок подумав, що то пливе під водою велика риба, закинув вудку й витяг на берег зайчика. Потім вони пішли додому».

Міркування — найскладніший тип зв'язного висловлювання, який характеризується встановленням логічних зв'язків між судженнями, що входять до його складу. У міркуванні доводяться будь-які твердження, зіставляються предмети, явища, наводяться приклади, формулюються висновки. Воно складається з тез, доведень та висновку. Якщо в повідомленні відображається послідовність явищ, їх часове співвідношення з використанням дієслівних часових форм та лексики, що визначає рух, дію, час; в описі здебільшого використовують мовні засоби вираження ознакових відношень, то в міркуванні переважають способи, що відображають причинні та цільові відношення за допомогою складних сполучників, вставних слів, синтаксичних конструкцій. Міркування ґрунтується на логічному мисленні.

Міркування як специфічний тип висловлювання потребує застосування специфічних причинно-наслідкових сполучників: *тому що, так, як, адже, оскільки, через те що*; прислівників, що визначають ієрархію доведень: *по-перше, по-друге, внаслідок, зрештою, в цілому*.

До міркувань належать *висловлювання-інструкція, висловлювання-пояснення, висловлювання-доведення, висловлювання-розмірковування*.

Розглянемо приклад розмірковування дитини про улюблену іграшку. Сашко (5 років 2 місяці): «Звичайно, це моя іграшка - ракетниця. Я це точно знаю. По-перше, на самій ракетниці є колеса, а коли ці колеса повертаєш, то ракетниця повертається праворуч або ліворуч. Там ще є одне колесо позаду,

воно трішки подряпане. Не може бути, щоб чиясь ракетниця теж була трішечки подряпаною. А ще я знаю, що це моя ракетниця, адже вона не стріляє, а тільки їздить уперед-назад і вбік. Я так граю, наче вона стріляє».

Обов'язковою умовою формування такого типу висловлювання є діалогічний, проблемний характер спілкування педагога і дітей у навчальному процесі.

У прямому значенні ці типи висловлювань трапляються зрідка, в мовленні дошкільників найчастіше трапляється **контамінація**. Контамінованими (змішаними) текстами вважаються такі, в яких наявні елементи усіх типів висловлювань з переважанням одного з них. Так, наприклад, у процес повідомлення може включатись опис місця, часу розгортання сюжету, іноді опис або повідомлення доповнюються елементами міркування. Головне, щоб тексти будь-якого виду були структурно побудовані та семантично й синтаксично пов'язані. Вихователь має знати особливості кожного з видів текстів: їх призначення, структуру, характерні мовні засоби, а також типові міжфразові зв'язки.

Водночас добираючи технології розвитку мовлення, слід враховувати вікові особливості дітей.

Так, у молодшому дошкільному віці перевага надається такому способу підтримки активного мовлення, як *спільне мовлення*, коли вихователь починає фразу, а дитина її продовжує і закінчує.

Переваги спільного мовлення виявляються в тому, що, незалежно від ступеня підготовленості дитини, рівня її зв'язного мовлення, результат складання розповіді за картиною завжди буде позитивним, оскільки у дитини почуття успіху стимулює бажання придумувати ще. Важливо, щоб мовленнєва допомога вихователя була лише тлом, сполучною ланкою, яка допомагала б подумувати окремі слова у зв'язні речення, судження, не гальмувала б дитячої ініціативи, спонукала б до самостійності. Складання розповідей бажано супроводжувати предметними діями. Такий спосіб активного мовлення, коли розповідь складають спільно вихователь і діти або тільки діти під керівництвом вихователя, називають *інсценівками з іграшками* (Л. Шадріна).

Найефективнішим способом навчання розповіді в середньому та старшому дошкільному віці є *структурно-синтаксична схема* (для описової та сюжетної розповіді). Сутність цієї схеми полягає в тому, що педагог непомітно для дитини, без зайвих і важких для засвоєння пояснень, а лише за допомогою коротких початкових слів подає план-схему опису («Це — ...», «Він такий...», «У нього є...», «Він може...», «Мені подобається...») чи сюжетної розповіді («Був собі...», «Одного разу...», «Раптом...», «Тоді...», «І став він...»), яку дитина доповнює з власної ініціативи, відповідно до своїх інтересів та можливостей. Поступово дитина засвоює логіку опису чи сюжетної розповіді і починає використовувати її вже без допомоги вихователя.

Командний метод складання розповіді активізує процес зв'язного мовлення, діти виконують вправу з засвоєння структури висловлювання, привертає їхню увагу до власного мовлення та висловлювань однолітків, спонукає до оцінки розповідей. Командний метод — один із найефективніших способів навчання дітей розповіді. По-перше, дитина почувається самотньою, присутність друзів надає їй впевненості (команда складається з трьох-

чотирьох дітей лише за бажаннями і симпатіями дитини). По-друге, якщо розповідь складається командою, то вона буде під силу навіть найнесміливішим дітям. По-третє, завдяки командним розповідям, на занятті в активній мовленнєвій практиці беруть участь майже всі діти. Жодна з команд не повторює повністю попередню розповідь, а привносить щось своє. Під час розповіді кожен має слухати і бути готовим підтримати іншого, щоб не підвести всю команду, зуміти вчасно і правильно продовжити те, на чому спинився товариш. Розповідь командами сприяє розвитку креативності, самостійності та ініціативності.

Якщо два попередні способи виливали насамперед на розвиток зв'язності мовлення, то *метод моделювання* фіксує увагу дитини на змістовому аспекті, тобто на побудові сюжетної лінії, послідовності основних епізодів розповіді. Цей метод, запропонований Л. Венгером і О. Дяченко, доречно застосовувати під час навчання переказу, а також складання творчої розповіді.

Навчання монологічного мовлення відбувається переважно на мовленнєвих заняттях, метою яких є навчання різних типів розповіді. В сучасній методиці існує кілька класифікацій видів занять з розвитку монологічного мовлення: *за характером мовленнєвих дій* (заняття зі складання реальних і творчих розповідей); *за використанням наочності* (складання розповіді на наочній та словесній основі); *за домінуючим психічним процесом* (створення розповіді на основі сприймання наочності, розповіді по пам'яті та творчі розповіді на основі дії уяви).

Розповіді на основі сприймання наочності проводять, починаючи з молодшого дошкільного віку. До них належать:

- складання описової розповіді за картинкою (предметом, іграшкою);
- складання сюжетної розповіді за картиною;
- порівняльний опис двох іграшок (предметів, картин);
- складання сюжетної розповіді за серією картин;
- складання описової розповіді за змістом пейзажної картини.

Перші два види занять можна проводити вже в молодшій групі, третій – починаючи із середнього дошкільного віку, оскільки складання цього виду розповіді потребує вміння порівнювати предмети між собою. Останні види занять – досить складні, тому їх доцільно використовувати у старшому дошкільному віці.

Навчання розповіді по пам'яті проводять на таких заняттях:

- переказ літературних творів;
- складання розповіді з власного чи колективного досвіду;
- колективне складання розповіді з досвіду (складання листа);
- складання розповіді-опису предмета (картинки, іграшки) по пам'яті.

Складання розповідей по пам'яті належить до найскладніших видів занять. Воно потребує певних мовленнєвих умінь і ґрунтується на певному рівні розвитку багатьох психічних процесів (сприйняття, пам'яті, репродуктивної уяви). Враховуючи це, другу групу занять доцільно використовувати, починаючи з середнього дошкільного віку. Останні два види занять доступні лише старшим дошкільникам.

Навчання творчої розповіді на основі уяви передбачає п'ять видів занять, а саме:

складання творчої розповіді за поданим початком (закінченням);
складання творчої розповіді (казки) за опорними словами;
складання казкової історії (творчої розповіді) за поданим планом;
складання творчої розповіді на запропоновану вихователем тему;
складання сценарію на основі короткого літературного тексту.

На відміну від традиційно наявного в дошкільній лінгводидактиці твердження про неможливість навчання творчої розповіді дітей молодшого дошкільного віку, за результатами досліджень Н. Гавриш та Л. Шадріної, присвячених розвитку зв'язного мовлення молодших дошкільників, підтверджують оптимальність саме цього періоду як початкового для навчання. Отже, поєднуючи традиційні методи та інноваційні технології, вихователь зможе досягти позитивних результатів у розвитку зв'язного мовлення дітей.

Література

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – Підручник / За ред. А.М. Богуш. – К. : Видавничий дім «Слово», 2007.
2. Богуш А.М. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – Інновації дошкільної освіти. – К. : «Генеза», 2013.
3. Гавриш Н.В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку / Н.В. Гавриш – навчально-методичний посібник. Луганськ : Альма-матер, 2007.
4. Тельчарова О. Сюжетна гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільника / О. Тальчарова // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення. Зб.наукових праць - К.-Запоріжжя, 1998.

TECHNOLOGY AND METHODS OF PRESCHOOL CHILDREN“ CONNECTIVE SPEECH

Bogush Alla

Abstract. The article deals with characteristic the basic kinds of a connective speech: retelling, narrative, description, message, discourse. The innovative technologies of the child“ s connective speech development are describes in it: collective speech, narrative - dramatization, comment-drawing, narrative according to the structured syntactic schedule, team method, modelling. The classification of speech lessons is represented in the article.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

УДК: 378.143

Беньковська Н.Б.

В статті науково обґрунтована та описана експериментальна модель формування професійних якостей майбутніх фахівців банківської справи. Формування професійних якостей майбутніх фахівців банківської справи відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати в процесі їхньої фахової підготовки розроблений спекурс “Професійні якості фахівця банківської справи”. Мета